

30 let ČR: zahraniční obchod

Míra otevřenosti ekonomiky

V centrálně plánované ekonomice před rokem 1989 zahraniční obchod nebyl výsledkem uplatnění komparativních výhod jednotlivých států tehdejšího východního bloku, ale především výsledkem jejich politické orientace. Po liberalizaci zahraničního obchodu se české firmy mohly přeorientovat na libovolné zahraniční trhy dle svého vlastního rozhodnutí, a – pokud jim to kvalita a cena produkce umožňovala – efektivně se tak zapojit do mezinárodní dělby práce.

Zapojení ekonomiky do zahraničních obchodních vztahů lze sledovat prostřednictvím **ukazatele míry otevřenosti ekonomiky**, který má však několik různých definic.

Často užívaným indikátorem je **podíl hodnoty importu nebo exportu (případně jejich součet) a HDP**. Takový ukazatel je vhodný především pro mezinárodní srovnání a sledování vývoje v čase. Může v některých případech nabývat i hodnot vyšších než 100 %, tedy hodnota exportu a importu může převýšit hodnotu HDP. Je to způsobeno tím, že export a import zachycují celkovou hodnotu vyvezeného a dovezeného zboží a služeb, zatímco HDP je agregátem zachycujícím pouze přidanou hodnotu vytvořenou v ekonomice.

Alternativním ukazatelem, který je možné použít pro zachycení otevřenosti ekonomiky, je **podíl hodnoty exportu na celkové hodnotě produkce vyrobené v ekonomice**.¹ Takto definovaný ukazatel pak také poskytuje informaci o tom, jak velká část celkové produkce končí na zahraničních trzích.

Graf č. 1 níže zachycuje míru otevřenosti české ekonomiky měřenou oběma ukazateli. Jednak jako podíl součtu hodnot importu a exportu a HDP, a jednak také jako podíl hodnoty exportu na hodnotě produkce.

Míra otevřenosti ekonomiky měřená oběma způsoby během sledovaného období mezi roky 1993 až 2021 vzrostla.

Ve sledovaném časovém úseku docházelo v některých letech pouze k velmi mírnému poklesu. Zatímco na začátku časové řady v roce 1993 součet hodnoty importu a exportu činil 84 % hodnoty HDP, **v roce 2021 to bylo již 144,6 %.**

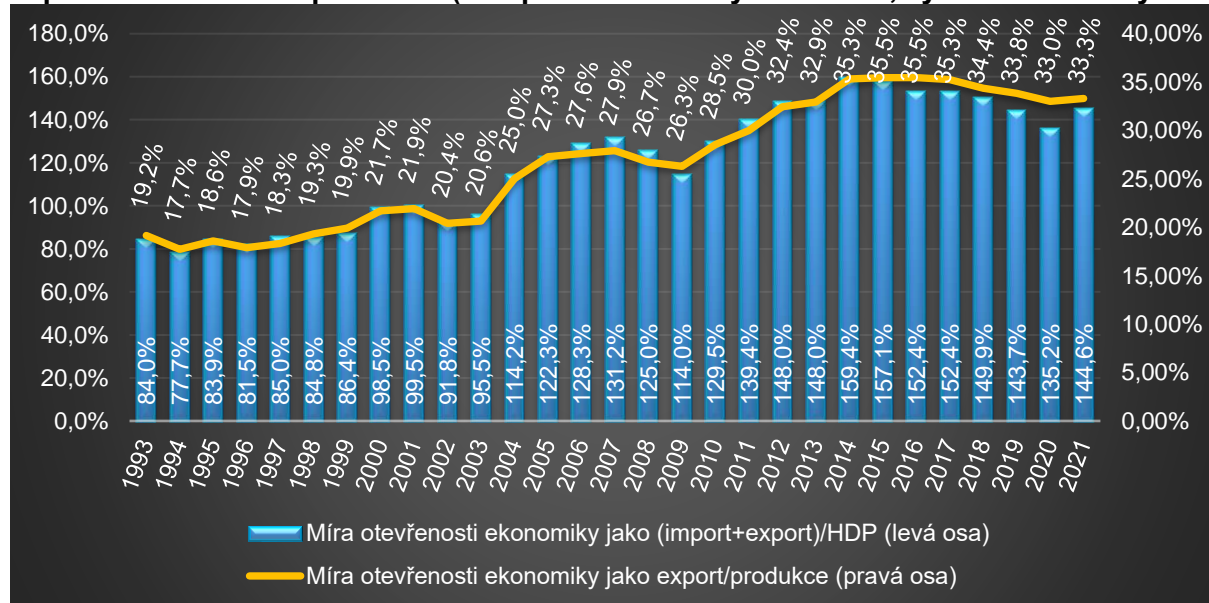
K nárůstu došlo ve sledovaném období i u druhého zvoleného ukazatele. Zatímco v roce 1993 docházelo k exportu 19,2 % produkce, v roce 2021 bylo vyvezeno 33,3 % produkce.

¹ Problematika je blíže vysvětlena například v magazínu Českého statistického úřadu „Statistika a my“ - [odkaz](#)

Na základě výše uvedeného lze tvrdit, že **otevřenost české ekonomiky tak od vzniku samostatné České republiky zásadně vzrostla, a to až do bodu, kdy třetina celkové hodnoty produkce je exportována.**

Česká republika se jako nová tržní ekonomika úspěšně zapojila do mezinárodního obchodu, který pozitivně přispívá k její celkové ekonomické výkonnosti.

Graf č. 1 Míra otevřenosti české ekonomiky jako (import+export zboží a služeb)/HDP a export zboží a služeb/produkce (vstupní data v běžných cenách, výsledné hodnoty v %)

Zdroj dat: ČSÚ - národní účty

Teritoriální struktura zahraničního obchodu

Hlavním obchodním partnerem České republiky je jednoznačně sousední Německo. Na první příčce se umístilo jak v hodnotě vývozu, tak dovozu, a to jak na začátku (1993), tak na konci (2022) srovnávaného období.

Druhým teritoriem s nejvyšší hodnotou dovozu a vývozu v roce 1993 bylo Slovensko. Tato skutečnost byla logickým výsledkem předchozí existence společného státu a navázání na předchozí ekonomické vztahy a dodavatelské řetězce. Geografická blízkost, podobnost jazyka a společná historie i dnes činí ze Slovenska atraktivního obchodního partnera. I v roce 2022 se Slovensko hodnotou vývozu, který do této země směřoval, umístilo na druhém místě.

Dovoz ze Slovenska se však postupně propadl a v roce 2022 se umístil až na pátém místě.

To může souviset například se změnami odvětvové struktury české ekonomiky rozebranými v minulém „díle“ a v návaznosti na to se změnami dovážených vstupů. **V dovozu se na druhé pozici namísto Slovenska umístila Čína.** V případě Číny se jedná o obecný trend a nárůst jejího významu v globálních dodavatelských řetězcích.

K výraznému posunu na třetí příčku při srovnání let 1993 a 2022 došlo také u Polska, a to v dovozu i vývozu.

Ke snížení významu mezinárodních obchodních vztahů došlo v případě Ruska. V dovozu se v roce 2022 posunulo na čtvrtou příčku z příčky třetí a hodnotou vývozu se již v roce 2022 mezi prvních deset exportních teritorií vůbec nezařadilo. Zatímco v roce 2021 se umístilo na třinácté příčce vývozu, v roce 2022 se propadlo hlouběji na dvacátou první pozici. Pozice Ruska v roce 2022 a znatelný propad oproti předchozímu roku 2021 souvisí s narušením obchodních vztahů a uvalením ekonomických sankcí v reakci na vedení válečného konfliktu na Ukrajině.

Na rozdíl od roku 1993 se do skupiny deseti největších vývozních teritorií dostalo v roce 2022 také Španělsko.

V roce 2022 ČR vyvážela celkem do 217² exportních teritorií s tím, že hodnota vývozu do některých z nich byla ve srovnání s první desítkou teritorií jen zanedbatelné výše.³

Kompletní srovnání 10 států s nejvyššími hodnotami vývozu a dovozu v letech 1993 a 2022 zachycuje níže umístěna tabulka č. 1.

Jak bylo popsáno v předchozí části materiálu, třetina celkové hodnoty produkce připadá na vývoz a zahraniční poptávka proto má silný vliv na vývoj ekonomiky. **Současná teritoriální struktura vývozu je silně orientována na evropské země, z čehož plyne také sladěnost ekonomických cyklů České republiky a evropských zemí. To může být problémem ve chvíli, kdy v Evropě dojde ke zpomalení hospodářského vývoje.**

Ekonomické problémy evropských zemí se pak mohou snadno přelévat do výkonnosti české ekonomiky prostřednictvím zpomalení zahraniční poptávky. Do budoucna se proto jeví jako žádoucí silnější orientace i na jiné než evropské trhy, čímž by mohlo dojít ke zvýšení odolnosti české ekonomiky.

² OSN rozlišuje pouze 206 zemí světa. Exportní teritoria jsou však širším pojmem zahrnujícím i území, která nejsou považována za stát v pravém slova smyslu (např. Hongkong).

³ Vývoz je v tomto případě chápán jako pohyb zboží přes hranice, který vypovídá výhradně o fyzickém pohybu zboží přes hranice bez ohledu na to, zda dochází k obchodu mezi českými a zahraničními subjekty. Tyto údaje jsou mezinárodně srovnatelné a mohou sloužit jako indikátor vývoje hodnoty obchodu.

Tabulka č. 1 Srovnání teritoriální struktury zahraničního obchodu v letech 1993 a 2022 dle hodnoty dovozu a vývozu

Dovoz			Vývoz		
Pozice	1993	2022	Pozice	1993	2022
1.	Německo	– Německo	1.	Německo	– Německo
2.	Slovensko	▲ Čína	2.	Slovensko	– Slovensko
3.	Rusko	▲ Polsko	3.	Rakousko	▲ Polsko
4.	Rakousko	▼ Rusko	4.	Itálie	▲ Francie
5.	Itálie	▼ Slovensko	5.	Rusko	▼ Rakousko
6.	Francie	▼ Itálie	6.	Spojené království	▼ Itálie
7.	Spojené království	▲ Nizozemsko	7.	Polsko	▲ Nizozemsko
8.	Spojené státy	▼ Francie	8.	Nizozemsko	▼ Spojené království
9.	Nizozemsko	▼ Rakousko	9.	Maďarsko	– Maďarsko
10.	Polsko	▼ Spojené státy	10.	Francie	▲ Španělsko

Zdroj dat: ČSÚ

Struktura vývozu zboží

Struktura vývozu je porovnávána na letech 2005 a 2022, jelikož Český statistický úřad ve své databázi komoditní členění zahraničního obchodu zveřejňuje pouze v časové řadě do roku 2005.

Ve srovnávaných letech vývozní struktura zahraničního obchodu zůstala z větší části nezměněná.

Na prvním místě se v obou letech umístil vývoz motorových vozidel s tím, že v roce 2022 došlo k nárůstu podílu hodnoty vývozu tohoto artiklu na celkové hodnotě vývozu na 23,6 %.

Druhou největší vývozní položkou v roce 2005 i 2022 jsou stroje a zařízení a následně počítače a elektronické a optické přístroje. Čtvrtou příčku v obou letech zaujímají elektrická zařízení a pátý největší podíl na celkové hodnotě vývozu mají v obou letech kovodělné výrobky. Ve srovnání s rokem 2005 v roce 2022 na významu získal export chemických látek a chemických přípravků, který zaujímá v roce 2022 šestou pozici.

Nárůst podílu na celkové hodnotě vývozu s posunem na vyšší příčky zaznamenaly také potravinářské výrobky; elektřina, plyn, pára a klimatizovaný vzduch. K propadu na nižší osmou příčku došlo u exportu základních kovů.

Ostatní nekovové minerální výrobky a nábytek, které v roce 2005 byly na devátém a desátém místě, se v roce 2022 ve skupině prvních deseti artiklů řazených dle podílu na celkové hodnotě exportu již neumístily. Deset hlavních skupin zboží pokrývá zhruba 80 % celkové hodnoty vývozu zboží.

Vývozní struktura zahraničního obchodu České republiky odpovídá odvětvovému zaměření české ekonomiky, pro kterou je charakteristická převaha průmyslu. Během sledovaného období ve struktuře nedošlo k zásadním změnám.

Tabulka č. 2 Struktura vývozu zboží z České republiky jako podíl hodnoty vývozu jednotlivých artiklů na celkové hodnotě vývozu (v %)

Pozice	2005		2022	
1.	Motorová vozidla (kromě motocyklů), přívesy a návěsy, vč. subdodavatelských prací	17,4 %	— Motorová vozidla (kromě motocyklů), přívesy a návěsy, vč. subdodavatelských prací	23,6 %
2.	Stroje a zařízení j. n., vč. souvisejících služeb a prací	14,9 %	— Stroje a zařízení, vč. souvisejících služeb a prací	11,2 %
3.	Počítače, elektronické a optické přístroje a zařízení, vč. souvisejících služeb a prací	11,5 %	— Počítače, elektronické a optické přístroje a zařízení, vč. souvisejících služeb a prací	9,6 %
4.	Elektrická zařízení, vč. subdodavatelských prací	8,5 %	— Elektrická zařízení, vč. subdodavatelských prací	9,4 %
5.	Kovodělné výrobky, kromě strojů a zařízení, vč. subdodavatelských prací	6,7 %	— Kovodělné výrobky, kromě strojů a zařízení, vč. subdodavatelských prací	6,2 %
6.	Základní kovy, vč. subdodavatelských prací	5,4 %	▲ Chemické látky a chemické přípravky, vč. subdodavatelských prací	5,3 %
7.	Pryžové a plastové výrobky, vč. souvisejících služeb a prací	4,8 %	— Pryžové a plastové výrobky, vč. souvisejících služeb a prací	4,8 %
8.	Chemické látky a chemické přípravky, vč. subdodavatelských prací	4,7 %	▼ Základní kovy, vč. subdodavatelských prací	4,4 %
9.	Ostatní nekovové minerální výrobky, vč. souvisejících služeb a prací	3,4 %	▲ Potravinářské výrobky, vč. souvisejících služeb a prací	3,4 %
10.	Nábytek, vč. souvisejících služeb a prací	2,6 %	▲ Elektřina, plyn, pára a klimatizovaný vzduch	2,7 %
	Součet	79,8 %	Součet	80,7 %

Zdroj dat: ČSÚ